

Selçuklu Konya'sında Saray Erkânının Spor Merasimleri

Esra Özel¹

Anahtar Kelimeler:

Özet

Selçuklular,
Konya,
Spor.

Selçuklu Konya'sında spor, sultanların ve devlet erkânının yaşamında merkezi bir konuma sahip olmuştur. Bu faaliyetler, yalnızca bedensel zindeliği koruma amacı taşımamış; aynı zamanda askerî hazırlığın bir unsuru, eğlence ve sosyal etkileşim aracı ile diplomatik temsiliyetin önemli bir göstergesi olarak işlev görmüştür. Türklerin savaşçı kimliğini sürdürme arzusu ve atın kültürel açıdan taşıdığı önem, çevgân, cirit, okçuluk ve avcılık gibi atlı sporların yanı sıra güreş ve mızrak atışı gibi etkinliklerin yaygınlaşmasının temel nedenlerini oluşturmıştır. Bu çalışma, döneme ilişkin birincil kaynaklar olan İbn Bibî'nin *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*'si, Kaşgarlı Mahmud'un *Divânü Lughâti't-Türk*'ü ve Hekim Bereket'in *Tuhfe-i Mübarizi* adlı eserinden elde edilen verileri betimsel bir yöntemle analiz etmektedir. Söz konusu etkinliklerin, sefer hazırlıkları, cülus törenleri, elçilik kabulleri, fetih kutlamaları ve bayramlar gibi önemli devlet ve halk merasimlerinde icra edilmesi, sporun dönemin toplumsal yapısıyla ne denli iç içe geçtiğini göstermektedir. Bu çalışma Selçuklu dönemi spor kültürü üzerine mevcut literatüre, sporun yalnızca bir eğlence veya askerî pratikten ibaret olmadığını; aksine devlet yönetimi, toplumsal düzen ve kültürel kimliğin şekillenmesinde belirleyici bir unsur olduğunu ortaya koyarak katkı sağlamaktadır. Selçuklu'nun bu zengin spor mirası, dönemin dinamik, çok yönlü ve bütüncül yapısını anlamada önemli bir anahtar niteliği taşımaktadır.

Sports Ceremonies of Palace Staff in Seljuk Konya

Keywords:

Abstract

Seljuks,
Konya,
Sport.

In Seljuk Konya, sports held a central place in the lives of sultans and state officials. These activities not only aimed to maintain physical fitness but also functioned as an element of military preparedness, a means of entertainment and social interaction, and a significant instrument of diplomatic representation. The Turkish desire to preserve their warrior identity, together with the cultural significance of the horse, constituted the primary reasons for the widespread practice of equestrian sports such as chovgan (polo), jirit (equestrian javelin), archery, and hunting, as well as activities like wrestling and spear-throwing. This study analyzes information derived from primary sources—namely Ibn Bibî's *al-Awâmir al-'Alâ'iyya fi al-Umûr al-'Alâ'iyya*, Kaşgarlı Mahmud's *Divân Lughât al-Türk*, and Hekim Bereket's *Tuhfe-i Mübarizi*—through a descriptive methodological approach. The performance of these activities during military preparations, enthronement ceremonies, diplomatic receptions, conquest celebrations, and public festivals demonstrates the deep integration of sports into the social structure of the period. Ultimately, this study contributes to the existing literature on Seljuk sports culture by revealing that sports were not merely a form of entertainment or military exercise; rather, they played a crucial role in shaping state governance, social order, and cultural identity. The rich sporting heritage of the Seljuks thus serves as a key to understanding the dynamic, multifaceted, and holistic character of the period.

Atıf / Citation: Özel, E. (2025). Selçuklu Konya'sında Saray Erkânının Spor Merasimleri. *Konya Araştırmaları Dergisi*, 2, 51-64. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17771967>

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı / Independent Researcher, Konya / Türkiye, ORCID: 0000-0003-3295-8443, esratoprakozel@gmail.com.

Bu çalışma Creative Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND 4.0) ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).

Extended Abstract

The Anatolian Seljuk Sultanate, a period of significant cultural and military heritage in Turkish history, necessitates an understanding not only of its political and economic structures but also of its approach to sports and entertainment, which were deeply integrated into daily life. Sports, defined as movements enhancing strength and agility, derive their name from the Latin “disport.” The Turks' enduring identity as a “soldier nation” following their migration to Anatolia ensured the continued prominence of military sports and games. This underscores that sports were viewed not just as leisure but as crucial for war preparation and the development of warrior skills. Hekim Bereket's “Tuhfe-i Mübarizi”, a medical text, offers valuable insights into the benefits and execution of sports like wrestling, running, bayonet practice, sword fighting, horse racing, and archery, providing a key source for the era's sports history. The Seljuk sultans' practice of holding sports ceremonies in designated areas such as the Filobad Plain in Konya, the archery field in Amasya, and Meşhed Yazısı in Kayseri, further highlights the state's recognition of sports' importance. These ceremonies were not limited to military campaign preparation; they also took place during significant state events like accession ceremonies, ambassador receptions, wedding and circumcision festivities, and Bayram celebrations. This demonstrates that sports were an integral part of social life, serving as a vital means for gathering, socializing, and celebrating. Popular activities included horsemanship (cündilik), chovgan, jereed, archery, hunting, javelin throwing, shot put, ring snatching, and wrestling, showcasing the diverse athletic pursuits embraced by Seljuk society.

The horse has held an indispensable place in Turkish culture since ancient times, spanning economic, military, and cultural spheres. Kaşgarlı Mahmud's assertion that “what wings are to a bird, so is a horse to a man” underscores the horse's significance to Turks not merely as a mount, but as a sacred entity with military and spiritual connotations. The Seljuk sultans' preference for white horses and their view of horseback riding as a symbol of status and prestige further cemented the horse's importance within the social fabric of the period. Ibn Bîbî's descriptions of Seljuk horses as “lightning-fast” and “elephant-strong” vividly illustrate their impact on military successes. Furthermore, Keykubad I's demonstration of Seljuk cavalry prowess to the Abbasid Caliph's envoy indicates the use of equestrian sports as a tool for diplomacy and a display of power. The high value placed on, and export of, quality horses bred in Anatolia also highlights their economic significance. The organization of equestrian sports ceremonies by sultans in dedicated areas like the Filobad Plain further demonstrates the emphasis placed on these activities. Finally, Keykâvus b. İskender's emphasis on balance and measure for equestrian games in his *Kâbûsnâme* reflects an understanding that sports should be practiced in harmony with societal responsibilities.

Çevgân, an equestrian sport reflecting the nomadic lifestyle of the Turks, has been played since pre-Islamic times. Derived from the Persian word “çûb”, meaning “stick”, it also appeared in Turkish as “çöğen”. This dynamic game is played between two teams of four to six players, though participation could extend to fifty players depending on the field's size. Played with a curved stick and a special ball, çevgân demands both strategic thinking and physical prowess. Titles like “çevgânbaz” and “çevgânzen” were used to denote those skilled in the game. The fact that Seljuk sultans greatly enjoyed çevgân, and that state officials and soldiers practiced it for military preparation, highlights its central role in both entertainment and martial training. The sultans' use of çevgân in victory celebrations, wedding ceremonies, and even for political objectives further demonstrates the game's multifaceted applications.

Cirit, also known as “çevgen”, is a traditional Turkish equestrian sport played with a blunt-tipped javelin, often accompanied by music. While both mounted and on-foot variations exist, the mounted version is more prevalent. Typically played in the spring months between two teams of ten to fifteen riders, cirit demands both javelin-throwing skill and equestrian agility. The sports' established rules, referee system, and scoring methods indicate its organized execution. The highest points awarded for catching the javelin in mid-air underscore the game's dynamism and skill-centric nature. The participation of Seljuk sultans in cirit and javelin games further demonstrates the sport's popularity among state officials.

Archery has been an indispensable tool for hunting and war throughout history. The materials and techniques used in making arrows and bows reflect the craftsmanship of the period. In the Seljuk State of Turkey, archery became an inseparable part of daily life, beyond being just a weapon of war. The fact that even viziers participated in archery and other military games shows the relationship of archery with social status and military training. Hunting, on the other hand, has held an important place in the lives of the Turks since very early times and has been considered a kind of war rehearsal. Hunting, which is an inseparable part of both entertainment and sports pleasure, enabled the rulers and soldiers to be ready for war, develop their shooting skills and stay physically fit. As in the Turkish states before the

Seljuk State, drive hunts were organized during the Seljuk State of Turkey. The hunting passion of the sultans and the magnificent organization of hunting ceremonies show the place of hunting in the cultural structure of the period. The existence of special officials such as “Emir-i Şikâr” reveals how organized and important hunting activities were. Hunting was not only a sport, but also a multidimensional phenomenon, as game meat had an important place in Seljuk cuisine, and could even be used as a tool in political intrigues. The death of Sultan Alâeddin Keykubat I from game poisoning is a striking example of this.

In conclusion, it’s evident that sport played a multifaceted role in the individual and societal life of the Anatolian Seljuk Sultanate. Beyond merely enhancing physical fitness and providing entertainment, sport fulfilled crucial functions such as military preparation, diplomacy, social status indicator, and a unifying force within society. Equestrian sports, hunting, and archery stand out as significant elements reflecting the cultural codes, values, and way of life of the period. The Seljuk sultans' keen interest and participation in these sports clearly demonstrate the high value placed on them by the state and their central role in social life. This comprehensive evaluation reveals the understanding of sport during the Seljuk era to be not only military but also deeply social, cultural, and even political.

Keywords: Seljuks, Konya, Sport.

Giriş

Spor, bedenin güç ve çeviklik kazanmasını sağlayan belirli hareketlerin gerçekleştirilmesi olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle, spor; fiziksel kondisyonu geliştirmeyi hedefleyen, oyun, yarışma ve rekabet anlayışıyla gerçekleştirilen fiziksel etkinliklerdir (Akyüz, 2007). Ayrıca, spor kelimesi, İngilizce “disport” (eğlenme, hoşça vakit geçirme) teriminin kısaltılmış şekli olan “sport”tan türetilmiştir. Türkçeye Batı dillerinden geçmiş olan spor terimi, bireylerin beden ve ruh sağlığını geliştiren, bireysel veya toplu olarak belirli kurallar çerçevesinde gerçekleştirilen fiziksel hareketleri ifade etmektedir (Bozkurt, 2009).

Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göç etmesinden sonra asker millet olma özelliğini sürdürmeleri, askerî spor ve oyunların eğlence hayatındaki önemini korumasına yol açmıştır. Bu oyunlar, yalnızca eğlence aracı olarak değil, aynı zamanda birer savaş hazırlığı niteliği taşıyarak savaşçılık yeteneklerinin geliştirilmesine katkı sağlamıştır (Kafesoğlu, 1995; Gömeç, 2006; Ersan, 2006; Yıldız, 2002). Türkiye Selçuklu sultanlarının spor merasimlerine olan ilgileri, dönemin tıp literatüründe de kendine yer bulmuştur. Bu bağlamda, *Tuhfe-i Mübarizi* adlı tıp kitabını Halifet Alp Gazi adına kaleme alan Hekim Bereket (Beyhekim), Selçuklu sultanı I. Kılıç Arslan'ın damadı Güdül Bey'in torunu ve Süli Bey'in oğludur (Tekindağ, 1971; Şehsuvaroğlu, 1984; Kahraman, 1995; Bakır, 2018). Söz konusu kitabın ikinci kısmının beşinci faslı (38 b-39 a), “*Hareket Eylemek, Yürümek ve Sakin Olmak, Oturmak Ahvalin Bildirir*” başlığıyla sunulmaktadır. Bu başlıkta güreş tutmak, seğırtmek, ayak seğırtmek, süngü oynamak, kılıç oynamak, at seğırtmek, ok atmak, top oynamak, amud getirmek, çelik oynamak, yaya yürümek ve yelmek gibi (Hekim Bereket, 2013; Bakır, 2018) sporların faydaları ve icra şekilleri hakkında bilgi verilmektedir. Eser bu yönüyle spor tarihimiz açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Selçuklu sultanları, askerî nitelikteki bu oyunları oynamak için çeşitli meydanlar inşa etmiştir. Bu meydanlar arasında, Konya'da bulunan Filobad Düzlüğü'nde sultan ve şehzadeler oyun oynamış, Amasya'da ok meydanında benzer etkinlikler gerçekleştirilmiş, Kayseri'de ise Meşhed Yazısı'nda top, cirit, mızrak ve çevgân gibi oyunlar icra edilmiştir (Kesik, 2011; Ersan, 2006; Kahraman, 1995; Demirci, 2022).

Türkiye Selçuklu Devleti'nde spor merasimleri, seferlere hazırlık amacıyla düzenlenmelerinin yanı sıra, önemli günler olan resmî devlet törenleri ve kabulleri kapsamında da değerlendirilmektedir. Bu kapsamda cülus törenleri, elçilik kabulleri ve uğurlama merasimleri, özellikle fetihler öncesi ve sonrası, isyanların bastırılmasının ardından icra edilen törenler, düğün ve sünnet merasimleri ile bayram kutlamaları gibi etkinlikler de spor merasimlerinin düzenlenme nedenleri arasında yer almaktadır. Kaynaklarda, bu tür oyunlar arasında binicilik-cündilik, çevgân, cirit, ok atma, avcılık ile mızrak atışı, gülle atma, halka kapma, güreş gibi etkinlikler yer almaktadır.

1. Binicilik-Cündilik

At, eski çağlardan itibaren insanlarla yakın bir bağ kurmuş, ekonomik, askerî ve kültürel alanlarda en çok faydalanılan hayvan türlerinden biri olmuştur. Bu hayvan, oyun ve savaş faaliyetlerinden yük taşıma, iletişim kurma, beslenme, spor etkinlikleri, dinî ritüeller ve cenaze gelenekleri gibi birçok alanda insanlık tarihinde son derece önemli bir rol oynamıştır. Atın bu çok yönlü işlevi, onun toplumdaki yerini ve önemini pekiştirmiştir (Kafesoğlu, 1995). Kaşgarlı Mahmud (1005-1102)'un *Divan-ı Lügati't-Türk* adlı eserinde, atın bu önemi vurgulanarak, “*kuş için kanat neyse, bir er için de atın o kadar önemli olduğu*” (Kaşgarlı Mahmud, 1992, 34) ifade edilmiştir. Bu durum, atın Türkler için yalnızca bir binek hayvanı ve taşıma aracı olarak değil, aynı zamanda askerî ve inançsal açıdan vazgeçilmez bir kutsal varlık olarak kabul edildiğini göstermektedir (Özbay, 1990; Köymen, 2011).

At, eski çağlarda olduğu gibi Türkiye Selçuklu Devleti döneminde de önemini korumuştur. Selçuklu sultanları saraylarından çıktıkları zaman mutlaka ata binmeyi tercih etmişlerdir. At dışında bir ulaşım aracı kullanmak, küçüklük ve yetersizlik olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, atların renkleri de özel olarak seçilmekte olup genellikle beyaz atlar tercih edilmiştir (Köymen, 2011; Sümer, 1983; Özgüdenli, 2020). Bu durum, atın sultanların statüsünü ve prestijini yansıtan önemli bir sembol olduğunu göstermektedir. XIII. yüzyılda yaşamış olan müellif İbn Bîbî (ö. 1285'ten sonra) (I, 1996), *el-Evâmiru'l-A'la'yye fi'l-umuri'l-'Alâ'ive* adlı eserinde, genel olarak Türklerin ve özelde Selçukluların askerî başarılarında büyük bir etkisi olan savaş atlarını tanımlarken “*şimşek gibi hızlı*”, “*fil gibi güçlü*”, “*güzel yürüyüşlü*”, “*tüyleri parlak*”, “*ölçülü endamlı*” ve “*sesi gür*” gibi dikkat çekici ve övücü ifadeler kullanmıştır. Müellif, Selçuklu ordusundaki atları “*Öyle güçlü beyaz atlar ki, savaş gününde süvarileri oradan oraya taşıyor, üzerlerindeki zırh ısındığında kıvılcım saçan şimşekçe, parlayan güneşe dönüşüyor*” (İbn Bîbî, I, 1996, 129) şeklinde tasvir etmiştir.

Selçuklu döneminde at ve atla yapılan oyunlar, devlet yetkililerinin sefere hazırlık amacıyla düzenlediği spor merasimlerinde önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Nitekim, Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah'ın Moğollara karşı Selçuklulardan yardım talep etmesi üzerine, I. Alâeddin Keykubad (1220-1237), Malatya subaşı Emir Bahaeddin Kutluğca'yı görevlendirmiştir. Kutluğca, 5000 kişilik tam teçhizatlı ve silahlı Selçuklu askerine atlarına binmelerini emrederek, mızrak oyunu, ok atıcılığı ve halka kapma gibi müsabakalarla süvarilerin tüm hünelerlerini halka ve Halife'nin elçisine sergilemelerini sağlamıştır (İbn Bîbî, I, 1996).

İbn Bîbî (I, 1996, 127), Selçuklu döneminde Türkler arasında yaygın olarak oynanan atlı oyunlar hakkında şu bilgileri aktarmaktadır: “*Pehlivanlar, ünlü kişiler ve meydanın yetenekli bireyleri, halka kapma, mızrak oyunu, okçuluk ve binicilik gibi cesaret ve çeviklik gerektiren oyunlarda her türlü hüner ve ustalıklarını sergilediler.*” Selçukluların süvari olarak kullandığı bu atlar, Arap atlarından daha hızlı koşma ve sıçrama kabiliyetine sahiptir (Köymen, III, 2011). Bu atların soyu belirgin olup en kaliteli örnekleri Kastamonu ve Kütahya çevresinde yetiştirilmiştir. Anadolu iğdişleri, bin dinara satılmakta ve diğer ülkelere ihraç edilmektedir (Sümer, 1983; Koca, 2005) Atlar, bu yüksek değerleri nedeniyle Selçuklu sultanlarının önemli hediyeleri arasında yer almıştır (Özgüdenli, 2012; Yıldız, 2002). Nitekim Selçuklu Sultanı I. İzzeddîn Keykâvus'un (1211-1220), Sinop'un fethinin ardından Sinop tekfurı Kir Aleksî ile yaptığı anlaşma sonrasında, “*altın işlemeli elbiseler, mücevher kakmalı kulahtan ve koşumlu atlardan oluşan şahane ve nefis hediyelerle hil'at*” takdim ettiği görülmektedir. Ayrıca, Kir Aleksî de yakınlarına saray ahırından Arap atı ve yük katırlarından oluşan cömert hediyeler vermiştir (İbn Bîbî, I, 1996). Yine I. Alâeddin Keykubad döneminde, 1230 yılında gerçekleşen Yassıçemen Savaşı'nın kazanılmasının ardından Erzurum kısa bir süre kuşatılmış ve barış yoluyla teslim alınmıştır. Sultan, Erzurum'un ilhakını takiben, Yassıçemen zaferinin elde edilmesinde önemli katkıları bulunan Eyyûbî melikleri el-Melik el-Eşref ve kardeşlerine on hil'at ile on tam teçhizatlı at göndererek onları huzuruna davet etmiştir (İbn Bîbî, I, 1996). Selçuklu sultanları için at, saygınlık ifadesi olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, Celâleddin Harezmşah'ın elçisi Mucireddin'i Kayseri'de kabul eden I. Alâeddin Keykubad, gezintiye çıktığında elçiye de maiyetine katmış ve misafire duyduğu saygıyı göstermek için elçiyle aynı hizada at sürmüştür (İbn Bîbî, I, 1996; Demirci, 2022). Bu örnek, sultanın Celâleddin Harezmşah'ın elçisi Mucireddin'e olan saygısını gösterme biçimini vurgulamaktadır. Sultan, Mucireddin'i Kayseri'de kabul ederek ve gezintiye çıkarken onu da yanına alarak elçiye duyduğu değeri somut bir şekilde ifade etmiştir.

Selçuklu sultanları bu atlı spor merasimlerini genellikle meydanlarda yapmışlardır. Nitekim XIV. yüzyıl müelliflerinden Eflâkî (ö. 1360) (I, 1976), *Menâkibu'l-ârifin* adlı eserinde, Konya yakınlarında at koşturma alanı olarak kullanılan Filobad düzlüğünden bahsetmektedir (Taneri, 1977; Ersan 2006). Bu kayıt, Selçuklular döneminde atlar için özel koşu meydanlarının hazırlandığını göstermektedir. *Kâbûsnâme* adlı eserin müellifi olan Keykâvus b. İskender (ö. 475/1082'den sonra), “*uluların ve beylerin işi*” olarak tanımladığı atlı oyunlar için şu önerilerde bulunmaktadır:

“Atlanmak, avlanmak ve top oynatmak (çevgân) uluların ve beylerin faaliyetleridir; özellikle gençlik döneminde. Ancak ulular her işte bir sınır ve ölçü belirlemişlerdir; bu tür etkinlikleri yaparken ölçülü davranırlar. Örneğin, avlanma eylemi sürekli olarak her gün yapılmamalıdır, çünkü bu düzen ve ölçü dışıdır. Bunun yerine, bir hafta boyunca yedi günün iki gününü avlanmaya, üç gününü şarap içmeye ve kalan iki gününü de kendi işlerinize ve halkın işleriyle ilgilenmeye ayırmalısınız. Ancak bu günlerin ardışık olmaması önemlidir; yani üç gün üst üste şarap içmemek ya da iki gün arka arkaya ava gitmemek gerekmektedir. Etkinliklerinizi serpiştirerek düzenlemelisiniz; bir gün av, bir gün şarap, bir gün iş şeklinde. Bu şekilde hareket etmek, zenginlik ve düzenin sağlanması açısından gereklidir” (Keykâvus, 2003, 197).

Keykâvus b. İskender, *Kâbûsnâme*'sinde atlı oyunlar ve sosyal etkinlikler için denge ve ölçü ilkesini vurgulamakta, haftalık aktivitelerin sosyal sorumluluklarla dengeli bir şekilde planlanması gerektiğini ifade etmektedir.

2. Çevgân

Atlı sporlardan biri olan çevgân oyunu, İslamiyet öncesi dönemde Türklerin konar-göçer yaşam tarzının bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. “Çevgân” sözcüğünün kökeninin, sopa anlamına gelen Farsça “cûb”, “cûbigân”, “çulgân”, “cûygân” veya “çavl” kelimelerinden türediği; bu nedenle Türkçeye benzer bir biçimde “çöğen” olarak geçtiği, ancak yaygın olarak “çevgân” kelimesinin kullanıldığı belirtilmektedir (Halıcı, 1993; Karabey, 2012; Kaymak, 2013; Çavuşoğlu, 2008). Türklerin yerleştiği farklı bölgelerde “çevgân”, “çöğen” veya “çöğene” gibi çeşitli adlarla anılan oyun (Halıcı, 1993; Güven, 199; Güven, 1999; Kepecioğlu, 1936) aynı öz ve kurallara göre oynanmakta olup altı veya dört kişilik iki takım tarafından gerçekleştirilmektedir (Öztek, 2007; Güven, 1992).

Çevgân oyunu, sahanın büyüklüğüne bağlı olarak takımlarda en fazla elli oyuncunun bulunabileceği bir etkinliktir (Türkmen, 2009). Oyun, 1,20 veya 1,50 metre uzunluğunda, ucu kavisli ve sapı kanca şeklinde bir sopa ile oynanmakta olup adını bu sopadan almaktadır (Ülkütaşır, 1967; Çavuşoğlu, 2008; Karçaaltıca, 2024). Çevgân oyunu oynayan kişiye “çevgânbaz”, değnekle topa vurana ise “çevgânzen” denmektedir (Uzançarşılı, 1992). Oyunda kullanılan toplar, on ya da on beş santimetre çapında olup söğüt veya akçaağaç budağından yapılmaktadır (Kaymak, 2013: 14; Karabey, 2012: 8; Özen, 2012). Çevgân oyununda, yedi kez kaleden topu geçiren takım belirlenen ödülü kazanırken, yenilen takım kazanan takıma büyük bir ziyafet vermektedir (Palabıyık, 2019). Oyunda bazı hareketler ise kural dışı kabul edilmektedir; bu hareketler arasında atını rakibin atına çarptırmak, önünü kesmek ve çevgân ile rakibe ya da rakibin atına vurmak yer almaktadır (Tazegül, 2017; Çıplak, 2021; Özbay, 1990). Görüldüğü üzere çevgân oyunu, elli oyuncuya kadar katılım sağlanabilen, kavisli bir sopa ve özel toplarla oynanan, strateji ve fiziksel beceri gerektiren geleneksel bir Türk sporudur.

Çevgân oyunu, Selçuklu döneminde özellikle sultanların zevkle ve sıkça oynadığı oyunlar arasında yer almakta olup sultanların yanı sıra devlet erkânı ve askerler de seferler dışında her zaman savaşa hazırlıklı olabilmek amacıyla bu oyunu oynamaktaydılar (Gölpınarlı, I, 1985; Güven, 1992). Ayrıca, sultanın çevgânını taşıyan ve saray görevlileri arasında bulunan “çevgânda” adlı resmî bir görevli de bulunmaktadır (Merçil 2011; Kaymak, 2013). Türkiye Selçuklu sultanlarından II. Rükneddin Süleymanşah (1196-1204), çevgân oynamakta olup İbn Bîbî’de geçen ifadeye göre, bir defasında çevgân oynarken kendisine getirilen beş yıllık haracı (haraç-ı Laskaris), bu haracı getiren Bizans elçilerinin huzurunda, sıradan ve seçkin kişilere dağıtmıştır (İbn Bîbî, I, 1996). Yine Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192-1196, 1205-1211), Halep hâkimi el-Melik el-Zâhir’i (1186-1216) ziyaret ettiğinde, onu karşılamaya çıkanlar, *“Eğer padişahın parlak aklına ve aydınlık kalbine çevgân oyunu için meydana çıkmak ya da av eğlencesi arzu etmek düşerse, biz kulları, onun gölgesi ve talihi gibi rikabının yanından ayrılmayız”* (İbn Bîbî, I, 1996, 62) şeklinde bir ifade kullanmışlardır. Bu durum, I. Gıyaseddin Keyhüsrev’in çevgân oynadığına işaret etmektedir.

Türkiye Selçuklu Devleti’nde seferlere çıkılmadan önce ordunun toplanmasıyla birlikte, padişah önderliğinde çeşitli savaş oyunları ve eğlenceler düzenlendiği bilinmektedir. Bu uygulamaların, askerin moralini yükseltme ve askerî idmanı sağlama amacı taşıdığı düşünülmektedir. Nitekim I. İzzeddin Keykavus (1211-1220), isyan eden kardeşi I. Alâeddin Keykubad’ı mağlup ettikten ve Ankara’yı ele geçirdikten sonra başkent Konya’ya dönmüştür. Sultan, her gün gerçekleştirdiği avdan, çevgân oyunundan ve seyrandan sonra halka açık eğlence meclisleri düzenleyerek ihsanlarda bulunmuştur (İbn Bîbî, I, 1996). I. İzzeddin Keykâvus’un, Ermeni tekfurı Leon’a karşı sefere çıkmadan önce Yabanlu Pazarı’nda ordu için eğlence meclisleri düzenlemesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca, ordunun Suriye üzerinden ilerleyip Elbistan’da konakladığı sırada çevgân oyunlarının oynandığı, eğlence meclislerinin tertip edildiği ve hükümdarın seyrana çıktığı da kaynaklarda belirtilmektedir. I. İzzeddin Keykâvus’un, Ermeni tekfurı Leon’un teslimiyetinin ardından Kayseri yakınlarında sevinçle çevgân oynadığı da belirtilmektedir (İbn Bîbî, I, 1996; Halaçoğlu, 1991). Bu durum, hükümdarın kazandığı zaferin sevincini yakın çevresiyle birlikte Kayseri’de çevgân oynayarak ve eğlenerek paylaştığını göstermektedir. Sultanların, önemli gelişmelerin ardından kutlama amacıyla da çevgân oynadıkları anlaşılmaktadır. Örneğin; I. İzzeddin Keykavus, Selçuk Hatun ile evlendikten sonra da devletin ileri gelenleri ve beyleriyle birlikte çevgân oynayarak vakit geçirmiş ve büyük eğlence meclisleri tertip etmeye devam etmiştir (İbn Bîbî, I, 1996). Görüldüğü üzere, sultanlar çevgân oyununu bazen bir seferin ardından, bazen de bir düğün merasimi vesilesiyle icra etmişlerdir. Bu durum, çevgân oyununun hem askerî hem de sosyal etkinliklerde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Türkiye Selçuklu Devleti’ne en parlak dönemini yaşatan Sultan I. Alâeddin Keykubad, çevgân oyununu büyük bir zevkle oynamaktaydı. İbni Bibî’nin (I, 1996, 246-258-309-324) ifadesiyle, *“büyük bir güç ve darbeye vurduğu çevgân topunu göğe çıkarıyordu.”* Sultanlar, kimi zaman kendi iktidarları için tehdit oluşturan devlet adamlarından sorunsuz bir şekilde kurtulmak amacıyla da eğlence meclisleri düzenlemiş ve akabinde bu eğlencelerin bir parçası olan spor faaliyetleriyle vakit geçirmişlerdir. Örneğin; I. Alâeddin Keykubad, kendisine suikast planları yapan emirler Seyfeddin Ayaba, Mübarizüddin Behramşah ve Bahaeddin Kutluğca gibi beyleri bertaraf ettikten sonra, davul, boru, çetr ve bayraklarla Meşhed Ovası’na çıkmış ve öğleye kadar çevgân oynamıştır (İbn Bîbî, I, 1996). Sultan I. Alâeddin Keykubad’ın sefer öncesi ve sonrası faaliyetlerine ilişkin İbn Bîbî’nin (I, 1996) aktardığı bilgilere göre, Erzincan’ın fethinden önce I. Alâeddin Keykubad, deniz kıyısından Kubadabad’a geçmiş; burada bir ay boyunca çevgân oynayarak, avlanarak ve müzik dinleyerek vakit geçirmiş, ardından Kayseri’ye

hareket etmiştir. Bu durum, Sultan'ın sefere çıkmadan önce de benzer eğlence ve dinlence faaliyetlerinde bulunduğunu göstermektedir. Kubadabad Sarayı'nın inşasını denetleyen Sultan I. Alâeddin Keykubad, yaklaşık bir ay boyunca çevgân oyunuyla, avlanma faaliyetiyle ve ud dinletileriyle meşgul olmuştur (İbn Bîbî, I, 1996). Seferden önce eğlenceler düzenlendiği gibi, kazanılan zaferler de çeşitli biçimlerde kutlanmıştır. Nitekim Selçuklu ordusu 1236'da Diyarbakir kuşatmasında başarısız olduğunda Sultan I. Alâeddin Keykubad burada bir ay süreyle kalarak, nehir kıyısında bezm meclisleri düzenlemiş ve vaktini çevgân oynayarak ve avlanarak geçirmiştir (İbn Bîbî, I, 1996). I. Alâeddin Keykubad'ın, Alaiye Kalesi'nin fethini takiben Konya'ya geldiği ve burada çevgân oynamak üzere askerî süvarileri çağırdığı bilinmektedir. Süvariler de at üzerinde çevgân oynamışlardır (İbn Bîbî, I, 1996).

Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246), Kösadağ Savaşı (1243) öncesinde Sivas'a doğru harekete geçtiğinde, orduya katılacak diğer kuvvetleri (Melik Gazi, Sahip Şemseddin ve Sis hükümdarları) beklerken, vaktini çevgân oynayarak ve avlanarak değerlendirmiştir (İbn Bîbî, II, 1996).

Çevgân taht değişikliklerinin ardından da oynanmıştır. Cimri'nin cülusu dolayısıyla düzenlenen eğlenceler hakkında İbni Bibi (II, 1996, 209), *"Büyük bir ihtişam ve debdebe içerisinde çok sayıda komutan ve sayısız çevgân oyuncusu şehrin etrafında gezmeye çıktılar."* şeklinde bir ifade kullanmaktadır.

Ramazan ayı, Müslüman topluluklar için derin bir manevi anlam taşıırken, Sultan III. Alâeddin Keykubad'ın (1298-1302), bu dönemde gerçekleştirdiği etkinlikler de toplum üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Türkiye Selçuklu Sultanı III. Keykubad'ın Ramazan ayının Kadir Gecesi'ne denk gelen bir gününde, meydanda at sürerek ve çevgân oynayarak vakit geçirdiği, bu esnada aşırı bir susuzluk hissettiği (İbn Bîbî, I, 1996) kaydedilmektedir.

3. Cirit

Cirit, Türklerin tarih boyunca bilinen ve müzik eşliğinde at üzerinde icra edilen sporlarından biridir. Adını oynandığı alet olan ve çevgen olarak da bilinen temrensiz mızraktan alan ciritin, atlı ve yaya olarak iki çeşidi bulunmaktadır. Ancak, en çok bilinen ve tanınan türü atlı olanıdır. Yaya ciridi ise nadiren saray avlularında gerçekleştirilmektedir (Halıcı, 1993).

Atlı cirit oyunu, genellikle bahar aylarında oynanan, oyuncu sayıları on ile on beş kişilik iki takım arasında değişebilen bir oyundur (Ersan, 2006). Her bir atlı, normal bir mızrak kalınlığında ve yaklaşık bir buçuk metre uzunluğunda meşe dalından yapılmış bir sopa taşımaktadır (Halıcı, 1993). Cirit müsabakalarında, oyunun düzenini sağlamak üzere yedi hakem görev yapmaktadır: Bir oyun başhakemi, bir yazı başhakemi, iki yazı hakemi, bir orta saha hakemi ve iki yan çizgi hakemi. Müsabakalar, her biri otuz beş dakikadan oluşan iki devre halinde, toplam yetmiş dakikalık bir süre zarfında gerçekleşmektedir. Puanlama sistemi şu şekildedir: Galip gelen takıma üç puan, müsabaka süresi tamamlanarak mağlup olan takıma bir puan, hükmen yenik sayılan takıma ise sıfır puan verilmektedir. Oyunun temel amacı, mümkün olduğunca fazla cirit isabet ettirmektir. Ancak, cirit oyununu diğer spor dallarından ayıran önemli bir kural, sporcuların rakibe yaklaşarak veya onu sıkıştırarak cirit atmaktan kaçınması gerekliliğidir. Cirit oyununda yüksek puan elde etme stratejileri, oyuncunun becerisi ve rakip ile olan etkileşimine dayanmaktadır. En yüksek puan, kendisine atılan ciridi havada yakalayan oyuncuya verilir (Gül vd., 2018). Takımlar, yaklaşık yüz metre mesafeyle karşı karşıya dizilirler. Oyun, bir oyuncunun hasım safa doğru yaklaşarak ciridini seçtiği bir atlıya fırlatması ve ardından kaçmasıyla başlar; bu süreç, karşılıklı hücumlarla gelişen bir kovalamaca şeklinde sürdürülür. Oyun süresi, iki devre halinde yaklaşık bir buçuk saat kadardır. Ciridi atan oyuncu,

hasım oyuncuyu vurduğunda başarılı sayılır ve puan kazanır; buna karşın atı vuran oyuncu başarısız kabul edilir ve puan kaybeder (Yıldız, 2009). Benzer şekilde, rakibine oldukça yaklaşmasına rağmen ciridi atmayaarak “aman tanıyan” oyuncu da yüksek puan elde eder. Oyunun en hareketli ve heyecan verici unsurları arasında, atların aniden hızlanma ve yavaşlama kabiliyetleri, ani manevralar yapmaları, oyuncuların ciridin vücutlarına değmesini engellemek amacıyla eyer boşaltmaları, atlarından inmeden eğilerek yerden cirit almaları ve kendilerine atılan ciridi havada yakalamaları yer almaktadır (Halıcı, 1993).

Binicilik ve mızrak fırlatma becerisi gerektiren bu oyun, Türkler arasında daima büyük ilgi görmüş; aynı zamanda Türkiye Selçuklularında devlet ricâli arasında da sevilen ve rağbet gören bir aktivite olmuştur. Nitekim, I. Alâeddin Keykubad, meydanlarda ustalık kazanmış kişilerle cirit ve mızrak oyunları oynamıştır (İbn Bîbî, I, 1996). İbn Bîbî’ye göre, I. Alâeddin Keykubad’ın Meşhed Ovası’nda ordusunu topladığı sırada elinde Hattî mızrakla sahaya çıktığı ve Emir Celâleddin Karatay’ı (ö. 652/1254) (Taneri, 1993) atından düşürmek üzere hamle yaptığı kaydedilmiştir. Ancak Emir Celâleddin’in kalkanını (bala-tekin) kullanarak bu hamleyi savuşturduğu ve tarafların bu oyunu birkaç kez tekrarladığı belirtilmektedir (İbn Bîbî, I, 1996). Yine I. Keykubad, Alâie seferine başlamadan evvel (1221-22), yedi gün boyunca gün doğmadan önce meydanda cirit sporunda ustalaşmış liderlerle pratik yapmış, sonra da sarayına geri dönmüştür (İbn Bîbî, I, 1996).

3. Ok Atma

Ok, tarihî süreç boyunca hem avcılığın hem de savaşın vazgeçilmez bir aracı olmuştur. Ok gövdeleri genellikle ahşap ya da kamıştan üretilmiş olup özellikle hafiflik ve dayanıklılığı bir arada sunan çam, dişbudak ve gürgen gibi ağaç türleri tercih edilmiştir. Ok ve yay yapımında en yaygın kullanılan ağaç türü ise kayındır (Göksu, 2018). Ok yapımı, özen ve zaman gerektiren bir süreçtir. İlk aşamada, ok yapılacak ahşap fırınlatılır ve rutubetsiz bir depoda uzun süre bekletilirdi. Bu işlem, ahşabın esnemesini önlemek amacıyla çeşitli ek işlemlerle desteklenirdi. Okların doğru bir şekilde hedefe ulaşmasını ve yalpalamadan düzgün bir seyir izlemesini sağlamak için arka kısmına “yelek” adı verilen bir kuyruk eklenirdi. Bu yelekler genellikle kuğu, kerkenez, karga veya güvercin tüylerinden yapıldı (Bozkurt, 2009). Kaşgarlı Mahmud, eserinde ok ile ilgili dikkat çekici bir tasvirde bulunur: “Ok tenimi bereler, sıyrır. Ben ise yerden çıkarak çoğalan, sulara biten kındıra otları arasından geçerim” (Kaşgarlı Mahmud, 1992). Bu ifade, okun atıcıya verdiği fiziksel etkinin yanı sıra, keskin ve nüfuz edici özelliğini de vurgulamaktadır. Kındıra otunun arasından rahatça geçebilmesi, okun hızını ve engel tanımayan yapısını sembolize eder.

Türkiye Selçuklu Devleti’nde ok ve okçuluk, sadece bir savaş aleti olmanın ötesinde, günlük hayatın da ayrılmaz bir parçası olmuştur (Yıldırım, 2016). Örneğin, Sultan II. İzzeddin Keykavus’un vezirlerinden Şemseddin Isfahanî, sultanların düzenlediği eğlencelere benzer şekilde bir eğlence meclisi tertip etmiştir. İbn Bîbî’nin bu konuya dair verdiği bilgiler, konumuzu aydınlatma açısından faydalı olacaktır. Şemseddin Isfahanî, devlet işlerini tamamladıktan sonra kalan zamanını eğlence meclislerinde değerlendirmiştir. İkinci namazını müteakip önce ok atmakta, sonra at sürmekte ve askerî ve saltanat işlerinin gereklilikleri doğrultusunda çeşitli oyunlar oynamaktadır (İbn Bîbî, II, 1996). Spor merasimleri, zaman zaman sefere katılacak ordunun moralini yükseltmek amacıyla düzenlenmiştir. Bu bağlamda, I. Alâeddin Keykubad’ın Erzurum’a hareketi sırasında, “Pehlivanlar, ünlü kişiler ve meydanın hüner sahipleri halka kapmak, mızrak oyunu, okçuluk ve binicilik gibi cesaret ve çeviklik isteyen oyunlarda her türlü hüner ve ustalıklarını gösterdiler.” (İbn Bîbî, I, 1996) sözleri, sefer öncesinde gerçekleştirilen eğlencelere dair bilgi vermektedir.

4. Avcılık

Türklerin yaşamında çok eski dönemlerden itibaren önemli bir yer tutan av, bir tür savaş provası olarak değerlendirilmiştir (Hacıgökmen, 2018). Bu bağlamda, avcılık ve avlanma, Türklerin hem eğlence hayatının hem de spor zevkinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Genellikle savaş ve sefer dışı zamanlarda düzenlenen avlar, hükümdar ve askerlerinin savaşa hazır olmalarını, atış becerilerini geliştirmelerini ve bedenlen zinde kalmalarını sağlayan bir nevi antrenman etkinliği işlevi görmüştür (İşler, 1999).

Selçuklu öncesi Türk devletlerinde olduğu gibi, Türkiye Selçuklu Devleti döneminde de savaşlardan önce veya barış zamanlarında savaş provası niteliğinde süreklilikle avları düzenlenmiştir. Bu bağlamda avlanma hem günlük yaşamın bir parçası hem de askerî hazırlık açısından önemli bir faaliyet olarak öne çıkmıştır. İbn Bîbî, Selçuklular döneminde av merasimleri hakkında bilgi vermektedir. Bu çerçevede, Sultan I. Alâeddin Keykubâd, Keykubâdiye Sarayı'nda bulunduğu günlerde bazı zamanlarını çevgân, av ve eğlence meclisleriyle geçirmiştir (İbn Bîbî, I, 1996). Ayrıca, İbn Bîbî (I, 1996), Sultan I. Alâeddin Keykubad ile ilgili olarak, Alâiyye ve Alara Kaleleri'nin fethinin ardından Antalya'ya vardığında bir ay boyunca süren eğlenceler sırasında, "...neşe içinde ava gitti, havayı keklikten boşalttı. Durup dinlenmeden ormanlardaki aslanlarda, taştaki renk bırakmadı." (İbn Bîbî, I, 1996, 270) şeklinde ifadeler kullanmıştır. Selçuklu sultanlarının av yapma tutkusunu, büyük bir bağlılıkla sürmekteydi. Nitekim I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in avdan neşelendiği için bir Arap atı satın aldığı ve avladığı hayvanlara karşılık olarak bu atı hediye ettiği bilinmektedir.

Selçuklu sultanları seferlerden önce olduğu gibi seferlerden sonra da av törenleri düzenlemişlerdir. İbn Bîbî'nin ifadesine göre I. İzzeddin Keykavus, Kilikya Ermeni Kralı Leon'a karşı düzenlenen başarılı seferin ardından Kayseri'de yakın emirleriyle birlikte zevk ve eğlenceye dalarak çevgân oyunu oynamış ve avla vakit geçirmiştir. İbn Bîbî (I, 1996, 188), bu durumu şu şekilde tasvir etmektedir:

"Arap ve Acem'in bilgili ve seçkin kişileri, bir sürahi gibi terbiye dizlerinin üzerine çökmüşlerdi. Kışın ortasında sıcak odada yapılmış sazın sesi göklere ulaştı. Şarkı söyleyen çalgıcıların nağmesi, zemin ve zamanda sarsıntı meydana getirdi. Hoş yürüyüşlü keklik gibi yürüyen güzeller, kalp ateşini alevlendirip ciğerleri kebab ettiler. Çengin sesi her tarafa yayılarak yengeç burcuna kadar ulaştı. Sultan, bu şekilde savaş defterini dürüp eğlence sofrasını serdirmiştir."

Bu betimleme, Selçuklu toplumunun av ve eğlence kültürünü, sultanların zaferlerini kutlama biçimlerini ve sosyal yaşamın zenginliğini gözler önüne sermektedir.

Türkiye Selçuklularında "Emir-i Şikâr" adı verilen bir görevlinin, sultanın av işlerini düzenleyen önemli bir pozisyona sahip olduğu bilinmektedir (Merçil, 2000; Çetin, 2007). Emir-i Şikâr, sultanın en yakınında bulunarak av merasimlerinden, eğlencelerden ve av için gerekli malzemelerin temininden sorumlu olmuştur. Bu emirlerin komutasında bir grup asker bulunduğu ve bu gruba "av halkı" denildiği kaydedilmektedir (Aksarayî, 1944). Av halkının başlıca görevinin, avlanmada kullanılacak kuşlar ve köpeklerin bakımını yapmak ve eğitmek olduğu ifade edilmektedir. Bu görevlilerin, pars, tazi, zağar ve yırtıcı kuşları eğiterek av için alıştırdıkları anlaşılmaktadır. "Çakırcı", "şahinci" ve "atmacacı" olarak adlandırılan bu görevlilerin, Emir-i Şikâr'a bağlı olduğu belirtilmektedir. Örneğin, Selçuklu sarayında görev yapan bir gulâmın, elinde şahini ile avdan dönerken kuşunun uzun süre güneş altında kalmasından ötürü susuzluk çektiğini belirtmesi ve bu nedenle kırdaki bir yaşlı kadının elindeki yoğurt çanağını kaparak şehre doğru kaçmaya başlaması İbn Bîbî (I, 1996) tarafından

aktarılmaktadır. Sonuç olarak, avlanma Selçuklu toplumunun hem sosyal hem de askerî hayatında merkezî bir rol oynamış, sultanların güç gösterisi ve eğlence biçimlerinin önemli bir parçası haline gelmiştir.

Avcılık, Selçuklu döneminde sadece bir savaş hazırlığı biçimi olmanın ötesine geçerek, sonrasında verilen ziyafetlerin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Gerçekten de Türkiye Selçuklu sultanları ve devlet adamlarının düzenlediği şöenlerde kurulan sofraların zenginliği tarihî belgelerde sıkça vurgulanmaktadır. Bu görkemli sofralarda, dönemin gözde yemeklerinden olan borani, yahni, kalye ve biryan gibi lezzetlerin yanı sıra, özellikle tavuk, keklik ve bıldırcın eti gibi av hayvanlarından hazırlanan çeşitli yemeklerin bulunması, avcılık sporunun Selçuklu mutfağına doğrudan etki yaptığının açık bir göstergesidir (İbn Bîbî, I, 1996). Çeşitli vesilelerle düzenlenen ziyafet sofralarında sunulan av etleri, bazen sultanları ve devlet erkânını hedef alan suikastlarda kullanılmıştır. Bunun çarpıcı bir örneği, Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın 30 Mayıs 1237 (3 Şevval 634) tarihinde Kayseri'de Ramazan Bayramı kutlamaları sırasında vefat etmesidir. O gün, Şam, Fars, Kirman, Yemen, Taif, Rus, Bulgar, Rum ve Frenk elçileri için verilen akşam yemeğinin ardından, mücevherlerle ve çeşitli mezelerle dolu tabakların bulunduğu büyük bir eğlence tertiplenmişti. Ancak, rivayetlere göre Sultan, bu ziyafet sırasında yediği kuş etinden zehirlenerek yaşamını yitirmiştir (İbn Bîbî, I, 1996; Turan, 1988). Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın ziyafette yediği kuş etinden zehirlenerek ölmesi, av etlerinin hem eğlence hem de siyasi entrika aracı olarak kullanılabildiğini gösteren önemli bir örnektir. Türkiye Selçuklu Devleti sultanları ve devlet erkânı, sefer öncesi ve sonrası ile özel günlerde, çevgân, cirit, ok atma ve avcılık gibi etkinliklerin yanı sıra halka kapma, mızrak atışı ve güreş gibi çeşitli oyunlar icra etmişlerdir.

Sonuç

Selçuklu Konya'sında spor, yalnızca bedensel güç ve çeviklik kazandıran fiziksel aktiviteler olarak değil, aynı zamanda askerî hazırlık, eğlence ve sosyal etkileşim aracı olarak da büyük bir öneme sahiptir. Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri savaşçı özelliklerini Anadolu'da da sürdürmeleri, askerî spor ve oyunların, savaş yeteneklerini geliştirmenin yanı sıra eğlence hayatının da ayrılmaz bir parçası olmasını sağlamıştır. Dönemin tıp literatürüne dahi yansıyan bu ilgi, güreş, okçuluk, mızrak atışı ve atlı sporlar gibi pek çok etkinliğin faydaları ve icra şekilleri hakkında bilgi vermektedir. Sultanlar, bu tür spor merasimleri için özel meydanlar inşa ettirmiş, Konya'daki Filobad Düzlüğü, Amasya'daki ok meydanları ve Kayseri'deki Meşhed Yazısı gibi alanlarda çevgân, cirit, mızrak ve ok atma gibi oyunlar düzenlemişlerdir. Bu spor etkinlikleri, seferlere hazırlık amacı gütmesinin yanı sıra, cülus törenleri, elçilik kabulleri, fetih kutlamaları, düğünler, sünnet merasimleri ve bayramlar gibi önemli devlet ve halk törenlerinin de vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Özellikle binicilik-cündilik, çevgân, cirit, ok atma ve avcılık, sultanların ve devlet erkânının en çok rağbet ettiği faaliyetler arasında yer almıştır.

Türk kültüründe atın binlerce yıldır süregelen merkezî rolü, Selçuklu döneminde atlı sporların bu denli yaygınlaşmasında belirleyici bir faktör olmuştur. Kaşgarlı Mahmud'un *"kuş için kanat neyse, bir er için de atın o kadar önemli olduğu"* ifadesi, atın sadece bir binek hayvanı değil, aynı zamanda askerî ve inançsal açıdan vazgeçilmez bir varlık olarak kabul edildiğini göstermektedir. Selçuklu sultanları, saraylarından çıktıklarında istisnasız at kullanmış, at dışında bir ulaşım aracını prestij kaybı olarak görmüşlerdir. İbn Bîbî'nin *"şimşek gibi hızlı", "fil gibi güçlü"* vs. ifadelerle tasvir ettiği Selçuklu savaş atları, ordunun askerî başarılarında kritik bir rol oynamıştır. Çevgân ve cirit gibi atlı oyunlar, barış zamanında atların ve askerlerin

sürekli hazır ve dinamik kalmasını sağlarken, uzun mesafeli seferler için de mükemmel birer antrenman işlevi görmüştür. Örneğin, I. Keykubad'ın Abbasi Halifesi'nin elçisine Selçuklu süvarilerinin yeteneklerini sergilemek amacıyla düzenlediği müsabakalar, bu sporların diplomatik gösteri aracı olarak da kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Okçuluk, Selçuklu toplumunda sadece bir savaş silahı olmanın ötesinde, günlük hayatın ve eğlence meclislerinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. II. İzzeddin Keykavus'un veziri Şemseddin Isfahanî'nin devlet işlerinden sonra ok atma ve at sürme gibi etkinliklerle vakit geçirmesi, bu becerilerin devlet adamları arasında da yaygın olduğunu göstermektedir. Avcılık ise, eski Türk devletlerinden Selçuklulara miras kalan önemli bir gelenektir. Bir nevi savaş provası olarak değerlendirilen süreklilikli avlar, hükümdar ve askerlerinin atış becerilerini geliştirmelerini, bedenlen zinde kalmalarını ve savaş ortamına adaptasyonlarını sağlamıştır. İbn Bîbî'nin tasvirleriyle zenginleşen av merasimleri, aynı zamanda sultanların güç gösterisi ve ihtişamlarını sergiledikleri bir platform olmuştur. "Emir-i Şikâr" adı verilen özel görevlilerin, av organizasyonlarını titizlikle yürütmesi ve av halkının av hayvanlarının bakımını ve eğitimi üstlenmesi, avcılığın ne denli kurumsallaşmış bir faaliyet olduğunu göstermektedir. Ayrıca, avcılık, zengin ziyafet sofralarının da vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiş, av etleri Selçuklu mutfağında önemli bir yer tutmuştur. Ancak bu durumun, I. Alâeddin Keykubad'ın zehirlenerek vefat etmesi örneğinde olduğu gibi, siyasi entrikalara da zemin hazırlayabildiği görülmüştür.

Tüm bu veriler değerlendirildiğinde, Selçuklu sultanları ile devlet erkânının sefer öncesi ve sonrasında ya da özel günlerde icra ettikleri çevgân, cirit, ok atma ve avcılık gibi atlı sporların; ayrıca halka kapma, mızrak atışı ve güreş gibi çeşitli oyunların, dönemin toplumsal ve askerî yapısının ayrılmaz unsurları olduğu görülmektedir. Bu sporlar, yalnızca bedensel zindeliği koruma amacına hizmet etmekle kalmamış, aynı zamanda savaş hazırlığı, moral ve motivasyon, diplomatik temsiliyet, halkla etkileşim, sosyalleşme ve kutlama aracı olarak da önemli işlevler üstlenmiştir. Selçuklu Devleti'nin gücünü, ihtişamını ve kültürel zenginliğini yansıtan bu merasimler, dönemin spor anlayışına ışık tutmakta; Selçuklu'nun askerî ve toplumsal dinamizmini anlamak bakımından da önemli ipuçları sunmaktadır.

İntihal / Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. / *This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.*

Değerlendirme / Review: Çift taraflı kör hakemlik, dış bağımsız / *Double-blind peer-reviewed, external independent.*

Etik Beyan / Ethical Declaration: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur. Bu makale "Selçuklularda Bezm Mekanları ve Bezmler" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir. / *Ethical principles were followed during the preparation of this study. This article is derived from his master's thesis titled "Entertainments Places of Seljuks and Entertainments".*

Etik Bildirim / Complaints: info@konyadergisi.net

Beznerlik Taraması / Similarity Check: iThenticate

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / *The author declares that there is no conflict of interest.*

Finansman / Grant Support: Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır. / *No funds, grants or other support was received.*

Kaynaklar / References

- Ahmed Eflâkî. (1976). *Menâkıbû'l-Arifîn*, I-II. Tahsin Yazıcı (nşr.). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Aksarayî, Kerimüddin Mahmud. (1944). *Müsameretü'l-Ahbar*. Osman Turan (neşr.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Akyüz, V. (2007). *Asr-ı Saadet'te Spor*, Vecdi Akyüz (Ed.) *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*. (IV), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Bakır, A. (2018). Türk-İslam Dünyasının Geç Dönemlerinde Tıp Kültürü ve Çalışmaları. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, (3), 11-60.
- Bozkurt, N. (2009). "Spor". *DİA*, (37), 418-421.
- Çavuşoğlu, A. (2008). Çevgen/Çögen Oyunu Kültürü ve Edebi Tasavvufi Metinlerde Yansıması. *İstem Dergisi*, (11), 159-174.
- Çetin, A. (2007). Yahya Kazvî'nin Lubb Et-Tevârih'inde Selçuklularla Alâkalı Bilgiler. *Gazi Türkiyat Dergisi*, (19), 183-192.
- Çıplak, E. (2021). Memlûklerde La'bû'l-Kürre "Çevgan". *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 255-263. <https://doi.org/10.48120/oad.1028632>
- Demirci, M. (2022). İslâm'da Dayanışma ve Spor, M. Raşit Akpınar (Ed.), *Selçuklularda Spor ve İdman Faaliyetleri*. (ss. 225-236). Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Demirci, M. (2022). Yassıçemen Savaşına Giden Süreçte Alâeddin Keykubad ile Celâleddin Harzemşah Arasındaki Diplomatik Münasebetler, Elçiler ve Mektuplar. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (SEMA)*, (7), 18-36. <https://doi.org/10.47702/sema.2022.21>
- Elibol, R. (2023), Ortaçağ'da Aristokrat Bir Eğlence: Çevgan Oyunu ve Pratikleri. Mardin Artuklu Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Mardin.
- Ersan, M. (2006). Türkiye Selçuklularında Devlet Erkânının Eğlence Hayatı. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 21(1), 73-106.
- Eyduran, A. (2009). Türk Kültürü ve Edebiyatında Çevgan Oyunu. *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (53), 83-114.
- Göksu, E. (2018). *Okla Yükselen Millet*. İstanbul: Okçular Vakfı Yayınları.
- Gömeç, S. (2006). *Türk Kültürünün Ana Hatları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gül, M., Uzun, R. N. ve Çebi, M. (2018). Türk Kültüründeki Geleneksel Oyunlar ve Sporlara Yüzeysel Bir Bakış. *Turkish Studies*, 13(26), 658-671. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14386>
- Hacıgökmen, M. A. (2018). Selçuklularda Av Merasimleri ve Emir-i Şikarlar. *SUTAD*, (43), 325-339.
- Halaçoğlu, Yusuf (1991). "At". *DİA*, (4), 28-31.
- Halıcı, F. (1993), "Cirit". *DİA*, (8), 26-27.
- Halıcı, F. (1993). Çevgân", *DİA*, (8), 294-295.
- Hekim Bereket. (2013). *Tuhfe-i Mübarizi Metin-Sözlük*, Binnur Erdağı Doğuer (Haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İbn Bibi. (1996). *El- Evâmirü'l- Alaiyye fî'l-Umuri'l- Alaiyye (Selçuk-nâme)*, I-II. M. Öztürk (Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İşler, H. (1999). Türk Kültüründe Sportif Aktiviteleri Etkileyen İslami Unsurlar ve Hz. Muhammed (s.a.v)'in Sünnetinde Spor. *Türk Kültürü Dergisi*, 37(435), 403-415.
- Kahraman, A. (1995). *Osmanlı Devleti'nde Spor*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kara, S. (2014). Selçuklu Türkiye'sinde Eğlence Türü Olarak Bezm ve Musiki. *Bilig*, (68), 68-169.
- Karabey, T. (2012). Evliya Çelebî Seyâhatnâmesinde Gûy ve Çevgan Oyunu. *Turkish Studies*, 7(1), 81-86.

- Karçaaltıcaba, N. C. (2024). Türkiye Selçuklularında Çevgan. *Bayterek*, 7(2), 177-187. <https://doi.org/10.48174/buaad.1579772>
- Kaşgarlı Mahmud. (1992). *Divanü Lügat-it- Türk*, Besim Atalay (Çev.), I-II. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaymak, S. (2013). Selçuklu'nun Çevgânı Avrupa'da Oldu Polo. *Yedi Kıta*, (63), 13-15.
- Kepecioğlu, K. (1936). Türklerde Spor. *Uludağ Bursa Halkevleri Dergisi*, (5), 17-20.
- Kesik, M. (2011). *At Üstünde Selçuklular, Türkiye Selçukluları'nda Ordu ve Savaş*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Koca, S. (2005). *Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Köymen, M. A. (2011). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*. (1-3), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Merçil, E. (2000). *Türkiye Selçuklularında Meslekler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özbay, G. (1990). *Spor ve Kültür*, Milli Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Özbay, G. (1992). Spor Anlayışımız ve Sporun Sosyo-Psikolojik İşlevi. *G.E.F. Dergisi*, 8(1), 40-48.
- Özbay, G. (1992). *Türklerde Spor Kültürü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Özen, N. (2012). Türk Kültür Tarihinde Spor ve Türklerin Spora Katkıları. Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Batman.
- Özgüdenli, O. G. (2012). Selçuklu Çağında Kırsal Hayat: Göçebeler ve Köylüler. *Selçuklu Tarihi El Kitabı*. Refik Turan (Ed.), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özgüdenli, O. G. (2020), Ortaçağ Tarihçiliğinde Bir Duayen Prof. Dr. Abdülkerim Özaydın'a Armağan, "Selçuklu Anadolu'sunda At", (ed. Ebru Altan vd.), Bilge kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 617-657.
- Öztek, İ. (2007). Çöğen. *Türkiye Olimpiyat Derneği Dergisi*, (3), 1-4.
- Palabıyık, O. (2019). Eski Türklerde Spor. *Akademik Tarih Aylık Blok Dergisi*, Ağustos-Eylül, 1-10.
- Sümer, F. (1983). *Türklerde Atçılık ve Binicilik*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları.
- Şehsuvaroğlu, B. N. (1984). *Türk Tıp Tarihi*, Bursa: Taş Kitapçılık.
- Taneri, A. (1977). *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*. Konya: Bilge Yayınları.
- Taneri, A. (1993). "Celâleddin Karatay". *DİA*, (7), 251-252.
- Tazegül, Ü. (2017). Farklı Toplumlarda Polo Spor. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 2150-2161. <https://doi.org/10.15869/itobiad.329989>
- Tekindağ, Ş. (1971). İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazmalar Üzerinde Çalışmalar. 1. *Türkiyat Mecmuası*, (16), 133-162.
- Turan, O. (1988). *Türkiye Selçuklular'ı Hakkında Resmî Vesikalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Türkmen, M. (2009). Düünden Bugüne Türk Toplumlarında Çevgen/Çöğen/Çevgan/Polo Oyununa Genel Bir Bakış. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (183), 479-492.
- Uyumaz, E. (2006). Türkiye Selçuklu Devleti'nde Resmî Eğlence/Bezm Meclisleri. *Tarih Dergisi*, (43), 37-52.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1992). *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Mêdhal*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1967). "Çevgan ve Gökbörü". *Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü*, (57), 663-667.
- Yıldırım, T. (2016). Abbasilerde Sportif Faaliyetler ve Eğlence Kültürü. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 351-367.
- Yıldız, D. (2002). *Çağlar Boyu Türklerde Spor*. İstanbul: Telebasım.